Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 42, Ekim 2019, s. 175-183

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.39372>

Doç. Dr. Mehmet YILMAZ

Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

yilmazmirzamy@gmail.com

TUTUNAMAYANLAR'IN ABSÜRT DUVARLARI

Özet

Tutunamayanlar, genellikle roman tekniğine getirdiği yeniliklerle anılmıştır. Eserin en az bunun kadar önemli olan bir diğer yönü ise modern hayatın kalıpları içinde kendine bir anlam/amaç bulamayan bireyin yaşadığı bunalım ve uyumsuzluğu sosyal yapıyı oluşturan kurumların eleştirisi üzerinden göstermesidir. Selim'in hayatı yaşamaya değer bulmaması, sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan modern kentin insana sunduğu imkânları reddetmesi, modernizme karşı pasif isyan girişimidir. Absürt bireyin yaşadığı felsefî sorgulamalar, aynı zamanda derinlikli bir toplum eleştirisine dönüşür. Sosyal yapıyı dönüştürmeye çalışan entelektüel; benliğini anlama ve var olma nedenini sağlam temeller üzerine kurma arayışı içindedir. Bu çalışmada Tutunamayanlar, Albert Camus'nün absürt felsefesi doğrultusunda ele alınmış; ayrıca modern bireyin hayata karşı uyumsuz tavrının sebepleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uyumsuz, absürdizm, entelektüel, bireysellik, Oğuz Atay.

ABSURD WALLS OF TUTUNAMAYANLAR

Tutunamayanlar is usually mentioned with the novelties it has brought in the form of novel. Another aspect of the work which is as important as this is that it reveals the depression and inadaptation individual's experiencing through the criticism of the establishments forming the social structure. Selim's perception of life as not to worth living, refusal of the facilities which modern city emerged by industrialisation offers people, is a tempt to a passive uprising against modernism. Philosophical questioning absurd individual goes through, at the same time transforms into an extensive criticism of the society. Intellectual person who is trying to

transform the social structure is in the search of discovering his individuality and building the reason for his existence on solid basis. In this study, “Tutunamayanlar” is dealt in line with Albert Camus’ absurd philosophy, reasons for the modern individual’s maladaptive behaviours towards life are underlined.

Key Words: Incompatible, absurdism, intellectual, Individuality, Oğuz Atay.

Giriş

Tutunamayanlar’da absürdizm, birbiriyle ilişkili iki anlamıyla karşımıza çıkar. Birincisi; bireysel boyutuyla insanın, varoluşunu kabullenememekten kaynaklanan anlamsızlığa düşmesidir. İkincisi ise anlam yokluğunun neticesinde ortaya çıkan verili sosyal ilişkilerle sağlıklı iletişim kuramadığından dolayı bireyin toplumla yaşadığı uyumsuzluktur. Her iki anlamda da absürdizm, insanı intihar düşüncesiyle karşı karşıya getirecektir. Zira absürt düşünce insana sürekli, “dünyada anlam bulma çabasının beyhude bir çaba ya da gayret olduğunu, onun en azından insanla ilişkisi özelinde bir anlamın bulunmadığını öne sürmek”tedir. (Cevizci, 2012: 379) Dünyada insana sunulan hayat, insanın mantık yasalarıyla açıkça çelişmektedir. Çelişki, insan sağduyusunu zedeleyerek onun iç dünyasını sükûnet içinde oluşturmasını engeller. Bu sebeple, huzursuzluk hali insan için kaçınılmaz bir sonuç olur. İnsana verilen bilinç onu anlam arayışına iter. Denilebilir ki varlığının kaynağını arayan ve belli bir amaç/anlam doğrultusunda temellendirme çabasına girişen tek canlı insandır.

Bireyin bilinç halindeki varlığına belli bir amaç doğrultusunda anlam bulması geleneksel yapı içinde ritüellere bağlı olarak şekillenmektedir. İnsan, kendinden önce var olan ve doğduğunda kendisini içinde bulduğu verili sosyal ilişkileri kabul ettiği andan itibaren uyum içinde kalacak ve anlam arayışına düşmeyecektir. Fakat nesiller arası değişimin çok hızlı yaşandığı ve sosyal yapıyı oluşturan değerler bakımından ritüellerin anlamını yitirdiği bir ortamda birey için sosyal yapının verili ilişkileri anlamını yitirmektedir. Sanayi devrimi sonrası modern hayatın yarattığı modernizmin değişim, ilerleme, özgürlük, özne olarak bireyin önemi gibi düşüncelerle şekillendirdiği hayat artık insana aradığı amacı ve anlamı sağlamamaktadır. Çünkü “kişilik bir amaç haline gelir. Bireysel benliğin ortaya konması, mutlak ahlaki buyruk olarak, hatta hayatın metafizik amacı olarak görülür.” (Simmel, 2013: 60) Kültürel değerlerle modern hayatın yeni görünüşleri arasındaki hızlı değişim çatışmaya dönüştüğü anda bireyin iç dünyasında anaför başlayacaktır. Bu doğrultuda aklın ve insanî duyguların yeniden sorgulandığı bir yaşam alanı oluşmaktadır.

Absürt felsefede aklın dışına çıkmak esastır. Absürt düşünce, rasyonalizmi eleştirilmenin ötesinde reddeder. Çünkü hayat alanı olarak dünya, insan için akla uygun bir yer değildir. İnsanın dünyaya dâhil edilecek bir şey olarak görülmemesi onu nesneleştirir. Bu aynı zamanda modern toplum teorisinin eleştirisidir. Sanayi devrimi, maddî anlamda bireyi refaha ulaştırırken manevi anlamda geriletir. Vaat edilen özgürlük, bireyin iç hayatını tüm imkânlarıyla yok eden bir monotonluk yaratır. Kent, insanın zamanına hükmeder. Mesai saatleri çerçevesinde düşünen ve yaşayan birey, özgür zamanını kaybeder ve kendinden uzaklaşır. Gündelik hayatın akışı içinde kendini yitiren insan, bir süre sonra aynı şeyleri tekrar ettiğini fark etmeyecektir bile. “Tekrarlanır olanın keşfedilmesi” bir bilinç halinin ispatıdır. (Lefebvre 2013: 28) “Bütün sıradanlığı içinde gündelik hayat, tekrarlardan oluşur. İşteki ve iş dışındaki tavırlar, mekanik hareketler...” (Lefebvre 2013: 29) bir süre sonra bireyi benliğinden uzaklaştırır. Böylece birey,

kurumlarla varlığını hissettiren toplumun egemenliğine geçer. Selim'in itirazı bu noktada değer kazanır:

“Salt aklın verisi diye nitelendirilen kavramın biraz incelenmesi, bunun çoğunlukla toplumun etkisiyle elde edilen kalıplar olduğunu gösterecektir. Salt aklın verileri, insanı, gevşetmeye fırsat vermeyen amansız bir çalışmanın zorunluluğuna itebilir. Bütün kişisel bunalımlar, ucuz yaşantılara dönüşle ilgili bütün buhranlar birer birer sindirilebilir.” (Atay 2002: 94)

Toplumla yaşanan uyumsuzluğun temelinde, onu meydana getiren kurumların birey hayatına uyguladığı gizli baskının yine birey tarafından reddedilişinin önemli etkisi vardır. İnsan öz varlığını bilinçsizce korumak ister. Bir tutunamayana dönüşse de:

“Tutunamayan: Beceriksiz ve korkak bir hayvandır. İnsan boyunda olanları bile vardır. İlk bakışta dış görünüşüyle insana benzer. Gözleri çok büyük olmakla birlikte görme duyusu zayıftır. Bu nedenle tehlikeyi uzaktan göremez. Toplu olarak yaşamayı da bilmezler.” (Atay 2002: 149)

Bir hayvan türü olarak Tutunamayan'ların özellikleri incelendiğinde, toplumun binlerce yıllık birikimiyle bireye yüklediği bütün anlamların, anlamsızlaştığı bir mana evreni ile karşılaşılır. Kafka'nın böceği aile içindeki uyumsuzluğu en acı haliyle ortaya koyuyordu. Atay'ın böceği uyumsuzluğun alanını genişletir. Diğer insanlardan biri gibi olamayan birey, yaşadığı zihinsel farklılığı bir süre sonra fizyolojik olarak da yaşamaya başlar. Uyumsuz bireyin hayvan türüne dönüşme sembolüyle ifade edilen durum, onun sıradanlaşamamasının neticesidir. Toplumun geleneksel hayat içinde belirlediği kurallar onun için zincirden ibarettir. Uyumsuzun hayatını kuşatan belli başlı saplantıları ise intiharda ve günlük hayatın alışkanlıklarıyla yaşadığı çatışmada kendini gösterir. Bu iki unsur uyumsuzun hayatı güzelleştirmek ve devamını sağlamak için adeta aşamadığı duvarlar olarak belirir.

İntihar

Selim için hayatta en önemli meselenin ne olduğu sorusunun cevabını *Sisifos Söyleni*'nin giriş cümlesinde bulmak mümkündür. “Gerçekten önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır, intihar.” (Camus 2007: 15) Hayatı yaşamaya değer bulmak, içinde bulunduğumuz evreni anlamlı kılmaya bağlıdır. Selim için dünyayı anlamlandırmanın bir arayışa dönüşmesi ilk adımda rahatsız bir bilinçle karşı karşıya olduğumuzu gösterir. Günlük hayatın sıradan olayları içinde bilincini uyumun huzuruna terk edemeyen birey, hayatı tahammül edilmez tekrarlar yumağı olarak algılamaya başlayacaktır. Bu tarz bir düşünce üretimi gerçekliğin sınırları dâhilinde kalmayı imkânsız hale getirir. Oyun veya kurgu yoluyla gerçekliğin dışında yeni bir dünya tasavvuru uyumsuz için tesellidir. Ancak anlam arayışına giren kişi kurguladığı dünyada benliğini tatmin eden bir neticeye ulaşamazsa, boşluk baş gösterecektir. Bu durum öncelikle sosyal yapıyı var eden kurumlarla ilişki kurmayı zorlaştıran bir yapı arz eder. Aile, okul, iş hayatı, hatta eğlence mekânları sıkıntının dozunu artırıcı unsurlara dönüşür. Selim, sosyal yapıyı var eden kurumlarla uyumsuzluğa düşmüştür. Saçma bir hayatı yaşamak beyhudedir. Evlenmemiştir: “Benim bütün işim oyundu, bunu biliyorsun Turgut. Hayatım ciddiye alınmasını istediğim bir oyundu. Sen evlendin ve oyunu bozdun.” (Atay 2002: 31) Evlenmek oyunu bozmaktır. Onlardan birine dönüşmektir.

Üniversite ortamı onun için dalga geçilmesi gereken gereksiz bilgiler ve insanlar topluluğudur. İş hayatında yaptığı faaliyetleri değerli kılacak tek bir gelişme yoktur. Aşk, sıradanlaşmanın diğer adıdır. Günseli bile kafasındaki rahatsızlığı iyileştiremez. Selim'in "Camus'nün ontolojik mesele yüzünden ölen kimseye rastlamadım, sözünü okuyunca: 'Biri bu yüzden ölmeli, intihar etmeli' diye bağırma"sı verili sosyal ilişkilerin çok uzağına düştüğünü gösterir. (Atay 2002: 359) Anlam arayışı, saçmayla neticelenmiştir. Derinleşen boşluk, bir kara delik gibi onu içine çeker. Gördüğü her insan, her nesne azaba dönüşür. Çoğunluğun daha fazla yaşamak için uğraştığı bu dünyadan o, erken ayrılmanın yollarını arar. İntiharın çok zor bir süreç neticesinde göze alınabilecek bir çözüm olduğunun Selim de farkındadır. Bu sebeple "İntihar bir akıl hastalığıdır ve ancak bir akıl hastasının körleşmiş duygularının sağladığı soğukkanlılıkla başarılabılır." ifadesini kullanır. (Atay 2002: 316) Buna rağmen adım adım kopuşa doğru sürüklenir.

Selim'i intihara yaklaştıran ve en nihayetinde onun için intiharı zorunlu kılan unsurları günlük hayatın içinde aramak gerekir. Selim'in saçmaya tutulmasını Turgut'un düşüncelerinden, iç konuşmalarından izleriz. Turgut'un günlük hayatın gerçekliğinden aşama aşama uzaklaşması, bir nevi Selim'leşmesi, Selim'in intiharının sebeplerini ortaya koyar. (Moran 2003: 280) Ancak Selim'in intiharını Turgut'un yaşantısından hareketle yorumlamadan önce, romanda Selim'in övgüyle bahsettiği Gorki'nin *Benim Üniversitelerim* isimli eserinden yola çıkarak değerlendirmek eserin absürt yönünü daha anlaşılır hale getirecektir.

Selim'in *Benim Üniversitelerim*'i çok sevmesi, tekrar tekrar okuması, bu eserden ısrarla bahsetmesi, eserin hayatın anlamsızlığını oldukça sade bir üslupla, herhangi bir şeyden bahseder gibi sıradanlaştırmasından kaynaklanır. Bu eser aracılığıyla Selim aslında sıradan olmayan ben değilim, hayatı sorgulamadan, düşünmeden yaşayan büyük kalabalıklardır, düşüncesine ulaşır. *Benim Üniversitelerim*'de, hayat şartları zorlaştıkça güçlenen, azmi artan bir birey vardır. "İnsanı insan yapan şeyin çevresine karşı koyması olduğunu çok erken kavramıştım." (Gorki 2000: 12) Aleksey Maksimiç, birbirinin gırtlığına sarılmış bir yığın insanın ortasında var olma savaşı verirken sosyal hayatın temelini oluşturan unsurun çatışma olduğunu fark etmiş ve bundan zevk almaya başlamıştır. Önceleri gerçekten çok güçlü bir insanla karşı karşıya olduğumuz hissine kapılırız. Selim'in hiçbir zaman sahip olamadığı bir güçlülük duygusudur bu. Hayatın bütün olaylarını ders alınması gereken bir kaynağa dönüştüren görkemli bilinç ve karşılaştığı her insandan bir şeyler öğrenmenin yolunu bulan güçlü karakter göz kamaştırıcıdır. Zorluklar onu güçlü kılar. Sosyal kitleye durulan nefret toplumla bir arada olmasını engellese de onu var eden, hayata tutunmasını sağlayan bir azme dönüşür. "İnsanı çok kuvvetli, çok istekli seversem, hayatın anlamını kavramak için gereken sevgi ve kuvveti elde edebileceğimi hissediyordum." (2000: 41) düşüncesi bir süre sonra iflas eder. Toplumun gerçek yüzü çok daha acımasızdır. Bireysel anlamda hayatı anlamsızlaştıran unsurları toplumla girdiği iletişimden sonra fark eden Maksimiç, intiharına sebep olan olay ve düşünceleri satır aralarında verir. "Doğrudan doğruya benim görüp geçirdiğim şeyler insanlara karşı her türlü sevgi ve sempatiden hemen hemen yoksundu. Hayat benim önümde, sonsuz bir kabalık ve düşmanlık zinciri, birtakım ufak tefek şeyler ele geçirmek uğruna aralıksız ve pis bir kavga gibi akıp gidiyordu." (Gorki 2000: 97) Selim'in topluma karşı tavrı da bu doğrultudadır. Etrafındaki insanları onu anlamamakla suçlayan Selim, insanlarla konuşmanın kendisi için büyük bir zulme dönüştüğünü ifade eder. Topluma karşı derin bir öfke ve nefret içindedir:

“Bu çirkin taş, beton, mozaik ve hepsinin üstünde sarı badanalı çatı katlarına tutunmaya çalışan şekilsiz kalabalık. Bankayaonbinkoyupikiyılsonraellibinalangiller.” (Atay 2002: 379)

İnsanın en güçlü olduğu anda en zayıf olabileceğini Maksimiç'in kişiliğindeki ani değişimlerde şaşkınlıkla izleriz. Rus halkının çalkantılı ruh hali yine bütün netliği ile belirir. Selim, dengesizliğinin en güzel fotoğrafını Rus edebiyatı yazarlarında bulduğu için bu yazarlara hayranlığını sık sık dile getirir. *Benim Üniversitelerim*'de kalabalığa meydan okuyan, “bir yığın çığırından çıkmış kaba huylu insanla” savaştan zevk alan kahramanımız, bir anda iradesini kaybeder:

“Ama hayatın, hatta gündelik hayatın en basit sorunlarına cevap verebilmek konusundaki yetersizliğimi, bilgi eksikliğimi, zavallılığımı görmek daha sık başıma geliyordu. Böyle anlarda kendimi içinde insanların yalnızca gerçeği unutmaya çalıştıkları ve bu unutkanlığı meyhanelerle fahişelerin soğuk kucaklarında buldukları dar bir çukura atılmış hissedirdim.” (Gorki 2000: 44)

Selim'in hayat karşısındaki tavrını özetleyen cümlelerdir bunlar. Yetersiz, özgüvenden yoksun, iletişime geçtiği her insan karşısında “Acaba şu anda hata mı yapıyorum?” endişesiyle konuşan, garip bir mahlûktur o. Bu sebeple çok önemsiz sorunlarını bile çözemez. Sürekli hasta olduğu hissi içinde, kapalı mekânların kasvetinde kalmayı tercih eder. Sebepsiz korkular ve başına her an bir felaket gelecek duygusu içinde sokaklarda yürür. En iyisi hareketsizliktir.

Benim Üniversitelerim'de intihar sıradan bir olay olarak sunulur. Hayatın içinde ona ait bir parçadır. Eserin kahramanı olağanüstü sıradanlığı içinde herhangi bir şeyden söz eder gibi intihardan bahseder: “Aralık ayında intihar etmeye karar verdim. Çarşıdan bir trampetçinin, içinde dört kurşunu olan tabancasını satın aldıktan sonra, kalbime isabet edeceğini hesaplayarak göğsüme ateş ettim, ama sadece akciğeri deldim ve bir ay sonra çok utanmış bir halde aptallığımı da fazlasıyla anlayarak, simitçi dükkânında yeniden çalışmaya başladım.” (Gorki 2000: 106) Maksimiç, psikolojik anlamda hiçbir hazırlık yaşamaz. Yazar, intihara gidiş sürecini kahramanın sosyal hayatla kurduğu uyumsuz ilişkide hissettirir; ama okur kahramanın intihar ettiğini okuyunca adeta şaşırır. Aniden gerçekleşir her şey. Acıktığını bir anda fark eden ve en iyisi biraz yemek yiyeyim diyen bir insanın sofraya oturması gibi silahı göğsüne dayar ve tetiği çeker. Selim için durum bu kadar basit değildir oysa. Zorlu bir arayışın ardından toplumla bağlarını koparan Selim, intihar öncesi zamanlarını sürekli hasta olduğu hissiyle geçirir. Yaşarken ölü hale geldiğini, hayattan hiçbir tat almadığını bunun da ötesinde hayatın kendisine ıstırap verdiğini görür. Yine de ölümü kendi iradesiyle tercih etmekte oldukça zorlanır.

Günlük Hayatın Alışkanlıkları ve Düşünmeyi Öğrenmek

Turgut, günlük hayatın verili ilişkilerinin sınırları içinde sıradan bir birey olmak için çok uğraşır. Evlilik bunun en iyi yoludur. Evlilik kurumuna dâhil olan kişi sosyal hayatın bir parçası olmuştur. Belli kurallar içinde yaşamak, sorumluluklarını yerine getirmek her şeyden önemlidir. Düzen, rahatlığı beraberinde getirir. Her şeyi hazır halde önünde bulan Turgut eşiyile yaşadığı birlikteliğin aslında rahat bir yaşantı olduğunun farkındadır. Ancak Turgut bu hayata tahammül edemez. “Kendini, içinde bulunduğu düzenli yaşantının ayrıntılarına bıraktı. Düşünmüyorum, sıkılıyorum sadece, dedi.” (2002: 49) Turgut'un sadece sıkılması düşünmeyi bırakıp kendini alışkanlıkların tekdüzeliğine terk etmesinden kaynaklanır. Bu yaşantıyı terk

etme aşamasındayken kendi kendine sorar: “Son aylarda kurmuş olduğum yumuşakçalar krallığının nimetlerini nasıl terk edeceğim?” (2002: 349)

Toplumu yumuşakçalar ve tutunamayanlar olarak ikiye ayıran yazar, bu ayırmadan neyi anlamamız gerektiğini olayların ayrıntılarında verir. İnsan, ya düşünerek-sorgulayarak yaşayacak ya da alışkanlıkların bilinci uyuşturan rahatlığına kendini bırakacaktır. Burada alışkanlıktan kasıt günlük hayatın tekrarlarıdır. Hayat denilen davranışlar bütünü alışkanlıklardan ibarettir. Bu kadar basittir. Doğduğumuz andan itibaren bizi yönlendiren alışkanlıklarımızdır. Önce alışarak hayatı yaşamayı öğreniriz. Camus bu durumu *Sisifos Söyleni*'de felsefi düzlemde kuramlaştırır. “Birçok nedenlerden dolayı yaşamın buyruklarını yapar dururuz, bu nedenlerin birincisi de alışkanlıktır. İsteyerek ölmek bu alışkanlığın gülünçlüğüdür... içgüdüyle de olsa benimsenmiş olmasını gerektirir.” (Camus 2007: 17) Alışkanlıkları gülünç hâle getiren şey ise, düşünmeyi öğrenmektir. İnsan için dayanılmaz bir ıstırapın kapısını aralar düşünmeyi öğrenmek. Çünkü birey, düşünmeyi öğrenince günlük hayatın içinde düşünmeden gerçekleştirdiği eylemleri yapamaz hâle gelir. Turgut'un günlük hayattan kopuşunu özetleyen şu ifadeler, aynı zamanda Selim'i intihara sürükleyen psikolojik koşullar hakkında fikir verir:

“Sabah uyanınca başlamak çok zor oluyordu. Çok erken uyandığı için kendini toparlayacak kadar vakit buluyordu. Sonra günün akışına kapılabilirse, zamanı geçirmek için fazladan bir çaba göstermesi gerekmiyordu... Konuşurken sözün tam ortasında, yolda giderken, bir hesabın üzerine eğildiği sırada hazırlıksız yakalanıyordu. O zaman yaptığı işi sürdürmek büyük kahramanlık oluyordu.” (Atay 2002: 402)

Günlük hayatın alışkanlıklarının dışına çıkan insan için her gün gerçekleştirilen eylemler anlam değerini yitirmektedir. “Düşünmeye başlamak için için yenmeye başlamaktır. Kurt insanın yüreğindedir.” (Camus 2007: 16) Selim'in kaleminden çıkan ve Turgut'un büyük bir merakla okuduğu “*Ne Yapmalı?*” başlıklı metnin ilk cümlelerinde Selim, alışkanlıkların dışına çıkmaya nasıl başladığını anlatır:

“Bugüne kadar sürdürdüğüm gibi çevremdeki kişilerin davranış ve tutumlarını bilinçsiz bir aldırmaçlıkla benimseyerek bu renksiz, kokusuz varlıkla yetinmeli mi; yoksa başkalarından farklı olan, köklü bir eylem isteyen gerçek bir insan gibi bu miskin varlığı kökten değiştirmeli mi?” (Atay 2002: 93)

Hayatı doğduğumuz andan itibaren hazır halde yanı başımızda buluruz. Sosyal ortam birey için bu yönüyle verilidir. Onu biz oluşturmamışızdır. Belirlenen kurallar bizden çok önce, bilinmeyen bir zamanda var olmuş, aile ortamının kurulu düzeni içinde bize sunulmuştur. Hayat bu yönüyle anonimdir. Selim'in bilinçsizce kabul etmesi gereken tutum ve davranışlar bu anonimliğin içinde bulunan düzende kendini gösterir. Fakat Selim'in karşı çıktığı şey de tam olarak budur zaten. Farklı olan köklü bir değişimin peşindedir. Değişimi bireyselliği içinde kendinden başlatması gerekirken, iradesizliğin kucağına düşer. Onun sosyal kurumlarla uyumsuzluğu, bir süre sonra hayatı yaşamayı öğrenememiş etkisiz bir elemana dönüşmesine yol açacaktır: “Bu duruma nasıl geldim? Neden bana yaşamayı öğretmediler?” (Atay 2002: 607) Bu cümle basit görünse de içerik olarak çok derindir. Yaşamayı öğrenmek bir çabanın neticesinde midir? Aslında yaşam kurallarıyla önümüzdedir. Farklı olan o kurallara herkesin yüklediği sıradan anlamı yükleyememektir.

Tutunamayanlar bu yönüyle modernizm karşıtı bir eserdir. İlerleme, gelişmişlik düzeyinin artması, teknolojinin hayatı kolaylaştıran imkânları aslında hayatı daha da zorlaştıran, hayatın süregelen düzenini bozup altüst eden unsurlardır. Toplumun gelişmişlik düzeyini artırmak için mücadele eden Don Kişot kisvesine bürünmüş aydın kimliği de modernizm içinde tam anlamıyla iflas etmiştir. Modernizmin doğurduğu kaosa dayalı yeni hayat düzeninde, kimlik bunalımından başını kaldıramayan, her şeyin farkında ve aynı zamanda iradesizliğin bulanık sularında boğulan bir aydın modeliyle yüzleşiriz:

“Devletten de toplumdan da kendinden de sürekli yakınan, bu odaklarla sürekli hesaplaşan, toplumla ilişkisini ironi/parodi/gülmece maskesinin ardından yürüten Oğuz Atay’ın aydını, içinde yaşadığı toplumsal kaosta en çok yara alan kesimlerden birinin temsilcisidir.” (Ecevit 2009: 282)

Eğer elinizde anlamlı kılınmış bir hayat yoksa dünyanın kaç boyutlu olduğu, uzayın sonsuzluğu içinde yeni yaşam alanlarının olup olmadığı hiçbir değer ifade etmeyecektir. Roman boyunca özellikle matematikle alay edilmesi, pozitif bilimlere küçümseyici bir tavırla yaklaşılması boşuna değildir. Öncelikle birey olarak insanı anlamlı hâle getirmek gerekir: “Kendini çözemeyen kişi kendi dışındaki hiçbir sorunu çözemez.” (Atay 2002: 94) Hayatı anlamlı hale getiremediği için Selim her şeyi oyuna dönüştürür. Oyun, aynı zamanda kaçış alanıdır: “Otobüste evle okul arasında geçen zamanın bana nasıl yük olduğunu bilemezsin. Böyle zamanları, yaşanmamış zaman haline getirmemek için olmadık oyunlar icat ederim.” (2002: 41) Günlük hayatın alışkanlıkları içinde bir yerden bir yere gitmek neden yaşanmamış zaman olarak algılanır ki? Bu durum hayatın bir zorunluluğu değil midir? Selim için değildir, çünkü düşüncelerle dolu kafası onu rahat bırakmaz. Ancak düşünmeyi öğrenmesi Selim’i abdüldizmin duvarlarına çarpar:

“Aklımı kullanmaktan ve anlaşılmaya çalışmaktan bıktım. Hiçbir zaman da anlamlı olmayı becerebildiğimi sanmıyorum.” (Atay 2002: 631)

Turgut’un kendini günlük hayatın alışkanlıklarına terk etmesinin ruh dünyasında oluşturduğu durum, romanın özellikle on birinci bölümünde ayrıntılı anlatılır. Sıradan olaylar içinde her gün aynı şeyleri tekrar etmek Turgut için büyük bir azaba dönüşmüştür. Yazar satır aralarına sıkıştırdığı ifadelerle Turgut’un ıstırabını okura hissettirir. “Sonra, günlerce, hayatın akışına kapıldı. Önemsiz gördüğü günlük olayları tekrar yaşadı... Yıkandı... tıraş oldu... tekrar kirlendi. Birbirine benzeyen günler, yaşarken nasıl geçtiği anlaşılmayan günler, tarih düşürülmesi imkânsız günler. Günler birbirini kovaladı.” (Atay 2002: 330)

Birbirini kovalayan günler içinde Selim düşüncesinden de uzaklaşan Turgut, çok sonraları bunu fark edince büyük bir pişmanlık duyar. Selim’i unutmak onun için düşünmeyi unutmaktır. Günlük hayatın gerçekliğinden uzaklaşmak bir kurgu âlemi içinde düşünceye sığınmak oyun kavramı çerçevesinde aktarılmıştır. Turgut, alışkanlıklardan düşünceye geçerken kendi zihninde kurguladığı bir iç dünyada yaşamaya başlayacaktır. İnsanın hayatını idame ettirmesi için gerekli olan basit iletişim ve ilişkileri bile gerçekleştiremez hale gelen Turgut, sadece iç konuşma ile var olacak, etrafındaki her şey değersizleşip anlamsızlaştıracaktır. Oğuz Atay’ın oldukça sarsıcı bir anlatımla aktardığı, Turgut’un ev içinde çocukları ve karısıyla birlikte iken gerçekleştirdiği iç konuşmaları, gerçeklikten kopuşu somutlaştırır. Roman boyunca Turgut’un iç konuşmasına bağlı olarak olayların anlatılması, Turgut’un kendisi dışında olup biten olayları ne kadar anlamsız gördüğünün de kanıtıdır. Sofrada yemek yerken, çocuğunu

yatağa taşırken, yemek sonrasında eşiyile karşılıklı kahve içerken bulunduğu mekânda var olan Turgut değildir. Asıl Turgut iç sesine dayanmış, kafasıyla konuşmakta, Selim'le aralarında geçen en ufak bir konuşmanın, tartışmanın ayrıntılarını hatırlamaya çalışmaktadır. Bu durum Olric'le sonuçlanacaktır. Olric, Turgut'un bölünmüş kişiliğinin, iç sesinin somutlaşmış, şizofren karakteridir.

Evet, suçun tamamı, günlük hayatın tekrar edilen alışkanlıklarının saçmalığındadır. Anlam veremediği şeyleri yaşayan insan, bir süre sonra telin koptuğunu ve sosyal hayat içinde şekillenen gerçeklikle bağ kuramadığını fark eder. Camus da, uyumsuzun kaynağında bunu görür:

“Dekorların yıkıldığı olur. Yataktan kalkma, tramvay, dört saat çalışma, yemek, uyku ve aynı uyum içinde salı çarşamba perşembe cuma cumartesi, çoğu kez kolaylıkla izlenir bu yol. Yalnız bir gün neden yükselir ve her şey bu şaşkınlık kokan bıkkınlık içinde başlar.” (Camus 2007: 24)

Sisifos'un cezasını tutunamayanlar sonuna kadar yaşar. Sisifos tam anlamıyla umutsuz insanın sembolüdür. Suç işlemiştir ve Tanrılar tarafından cezaya çarptırılmıştır. Sisifos'un cezası anlamsız ve hiçbir faydası olmayan bir eyleme mahkûm olmaktır. Her gün kocaman bir kayayı tepeye kadar taşıyacak, kaya zirveye ulaştığı anda tekrar ilk noktaya yuvarlanacaktır. Sisifos umutsuzca yeniden o kayayı taşımak zorundadır. (Erhat 2010: 272-273) Kısırdöngü içindedir. Hayatını bu tekrara, (alışkanlığa) adamak zorundadır. Kendisi için çekilen sınırlar, belirlenen kurallar vardır ve o bu duvarların ötesine geçemez: “Karısını, arkadaşlarını, işini yok sayarak soyut bir yaşantıyı sürdürmesi ne kadar zordu. Bütün olaylar, kendi kanunlarına uygun bir düzenle onu alıp götürüyordu.” (Atay 2002: 339)

Günlük hayatın alışkanlığa dönüşen tekrarlarını yuvarlanan kaya sembolüyle birlikte düşündüğümüzde, insan için günlük hayatın, bilinçsizce yapmak zorunda olduğu şeylerden oluştuğu sonucuna ulaşılır. Camus'nün *Sisifos Efsanesi*'ndeki tekrarı, hayatın anlamsızlığını somutlaştırmak için kullanması, her iki davranışın da temelde birbiriyle aynı olmasından kaynaklanır. Turgut, evlilik hayatı içindeki kayayı zirveye taşıma ve tekrar düşürme eylemlerini şöyle özetler:

“Altı parke cilalanması geçti. Yok o kadar değildi. İki yıkama yağlama olacak. Daha fazla daha fazla. En az dört salonşeklinideğiştirme oldu. Durun bakayım: bir hesap edeyim. Bir katsatınalma, altı evdeğiştirme eder. Ayrıca, iki yatakodası-çalışmaodası değiştirmesi daha var. Evet, tam üç perdeyıkama ediyor.” (Atay 2002: 333)

Tekrarlara tahammül edemeyen Turgut, bir sabah evden çıkar ve dönmek üzere gider. Nereye gittiğini kendisi de bilmemektedir. Amaçsız, başıboş ilerler. Bu tekdüze hayatı yaşamasına artık imkân yoktur. Anlatıcı, Turgut'u belirsizliğe gönderirken, özgürlüğün düzen ve sistem dışı olmakta var olduğunu okura hissettirir. Belli kalıplarla sıkıştırılmış olan birey, modernizmin oluşturduğu hayatı, daha rahat ve yaşanabilir kılma adına gerçekleştirdiği yenilikleri de reddeder. Özgürlük, insanın kendini doğanın boşluğuna bırakmasındadır. Turgut, uçsuz bucaksız kırsal alanlarda kaybolur. Artık her gün yukarıya doğru taşınması gereken kayasından kurtulmuştur.

Sonuç

Tutunamayanlar'ı sanayi devrimi sonrası gelişen teknolojik gelişmelerin şekillendirdiği günlük hayata bir reddiye olarak okuyabiliriz. Özellikle kent hayatının insanı kendi benliğinden uzaklaştırması, insanî vasıflarını zedelemesi anlamsızlık duygu ve düşüncesiyle karşı karşıya getirir. Oğuz Atay'ın sosyal yapıyı oluşturan kurumlardan hareketle yıkıcı bir eleştiriye giriştiği görülür. Gerek aile gibi ritüele dayanan kurumlar; gerekse de devlet eliyle oluşturulan ve toplumun ilerlemesini, gelişimini esas alan iş hayatını şekillendirerek ortaya çıkan kurumlar hep bireyi kısıtlayan ve insanı çürüten yapılar olarak karşımıza çıkar. Bu kurumların sınırları dışına çıkmak isteyen insan zinciri parçalamak için pasif direnişe geçer. En belirgin isyan eylemi ise intihardır. Bu sebeple roman boyunca bütün olayların arkasında okura gösterilen bir leitmotif olarak intihar düşüncesi canlı tutulmuştur.

Bir hayvan türü olan Tutunamayan, sosyal hayatın içinde uyum sağlayamayan bireyin dönüşümünü simgeler. Verili sosyal ilişkilere anlam veremeyen birey farklılaşmanın cezasını büyük yalnızlığıyla ödeyecektir. Toplumdan tabiata doğru bir kaçış söz konusudur. Çünkü tabiat, insanın bozulmamış, teknoloji aracılığı ile değişime uğratılmamış saf fitratını ortaya çıkaracak bir alandır. Romanın sonunda Turgut'un şehirden doğaya sığınması ve geniş bir kırsal alana doğru yola çıkması bu yönüyle manidardır. İnsanın bozmadığı tek alan tabiatın dünyanın kendi kanunlarıyla sürekliliğini devam ettiren imkânlarıdır. Modern kentten tabiata kaçış, aynı zamanda sosyal hayatın insani mekanikleştiren alışkanlıklarını kırmaktır.

KAYNAKLAR

- Atay, Oğuz (2002). *Tutunamayanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Camus, Albert (2007). *Sisifos Söyleni*, (çev. Tahsin Yücel) İstanbul: Can Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2012). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları
- Ecevit, Yıldız (2009). *"Ben Buradayım..." Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erhat, Azra (2010). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gorki Maksim (2000). *Benim Üniversitelerim*, (çev. Nesim Göktürk) İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Lefebvre, Henri (2013). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (çev. Işın Gürbüz), İstanbul: Metis Yayınları.
- Moran, Berna (2003). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simmel, Georg (2013). *Modern Kültürde Çatışma*, (çev. Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen), İstanbul: İletişim Yayınları.